

Edebiyat Bu İşin Neresinde?

Murat BATMANKAYA*

UNESCO tarafından Dünya Çocuk Yılı ilan edildiğinde, yani 1979'da, çocuklar için yazıldığı ve yayımlandığı iddia edilen kurmaca eser sayısı, bugün bir yılda üretilen eser sayısından azdı. TRT'nin ilk kez düzenli 23 Nisan Şenlikleri yapmaya başladığı bu yıl, yazma yahut okuma aşkını alevlendirmek amacıyla bir milyon kitap basıldı. Üstelik kütüphanelerin loş, nemli raflarına da terk edilmedi bu kitaplar, ciddi ciddi dağıtıldı kampanyalarla...

Aradan 10 yıl geçti; 1989'da yayımlanan *Çocuk Edebiyatı Yıllığı* (Gökyüzü Yayınları) iyi niyeti girişimlerin geldiği noktayı imler gibiydi: "... çocuk edebiyatının ciddiye alınmadığı gerçeğinden hareketle, son yıllarda gözlenen kıpırdanmanın çok önemli olduğu söylenebilir." Arkasına devlet desteğini alan bir kampanyanın 10 yıl içinde ancak bir 'kıpırdanma'ya sebep olabildiğini bir kenara bırakırsak, asıl acı veren manzara şudur: "... 'ticari değeri olan' çocuk kitabı yazarımız yok."

İkinci yarıyıla girdiğimiz 2014'de, gönül rahatlığıyla diyebiliriz ki, ezber bozulmuştur; hedef kitle olarak çocuğu belirleyen yayıncılar, çok amiyane bir tabirle söylüyorum, turnayı gözünden vurmuştur. Güneş gören bol pencereci odasında şapır şapır terleyen müdürlere klima armağan etmekten, bir yakını hastaneye yatan zümre başkanına çiçek göndermeye varan bir pazarlama ağı vardır artık. Okullarda yayınevleri stant açmakta, imza günleri düzenlemekte, atölyeler kurmakta... Cumhurbaşkanı ve eşinin öncülüğündeki "Türkiye Okuyor!" kampanyası, hangi amaçla seçildiği, listeler henüz açıklanmadan basılan kitaplardan anlaşılan 100 Temel Eser, "Ben okumadım, oğlum/kızım okusun!" ezikliğiyle cebindekini, bulduğu herhangi bir kitaba veren ebeveynler vs. eksikliği hissedilen ticari ortamı yaratmıştır.

Yine de hâlâ yok olan bir şey var: Edebiyat.

Yayımlanan tüm kitapları okuma fırsatım olmadı. Ömrüm de yetmez sanırım buna... Lakin fena bir okur sayılmam; Osmanlıca öğrenmek isteyenler için okuma metni olarak kullanılan Kayserili Dr. Rüşti'nün (Doktor Mehmet Rüşdi Bey) *Nuhbe-tül Etfâl*'den (Osmanlı Elifbası ve Paleografya Dersleri) Çaylak Tevfik'in Nasreddin Hoca derlemesine (1883); Muallim Naci'nin özgün eseri *Ömer'in Çocukluğu*'ndan zaman zaman bu disipline katkıda bulunan Ahmet Mithat, Tevfik Fikret, Aka Gündüz, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa, Ragıp Çalabalpa, Mahmut Yesari, Kemalettin Tuğcu ve hatta Cahit Uçuk, Bilgin Adalı ve Fatih Erdoğan'a uzanan çizgide okurla buluşan pek çok eseri okumuş, incelemiş ve haklarında yazmışımdır. Neredeyse hepsi, vaktiyle Tomris Uyar'ın, liseli bir kızla yaptığı söyleşideki fevkalade nazik telkinini, yani şunu unutmuş gibi: "Yazar çocuğa göre yazamaz. Çocuğun ne olduğunu bilemezsiniz. Çocuk ne duyar? Ne hisseder?"

* Yazar, editör.

Çocuğun neyi ne kadar kavrayacağını anlamak mümkün değildir. Çocuğu aptal durumuna düşürebilirsiniz. Kendimden bir örnek vereyim. Beyaz Geceler'i okuduğumda ilkokuldaydım. Bütün derdim, o adamın geri gelip gelmeyeceğiydi; Dostoyevski umurumda bile değildi."

Artık bir meta olarak alınıp satılan, üretilip tüketilen kitap, bir endüstri, bir sektör aktörü oldukça, kategorilere ayrılması da kaçınılmaz oldu hiç kuşkusuz. Çocuk edebiyatı, ilköğretim edebiyatı, gençlik edebiyatı diye bölümlendi önceleri. Asıl 'iş'i yazmak olanlar karşı çıktılar bu bölünmeye. İlginçtir; en çok onay veren, teşvik eden ise çocuk kitapları yazdıklarını söyleyenlerdi... Sonra uzman yayınevleri türedi; bunlar bölünmenin hızını artırdılar. Yalnız çocuk edebiyatında bile sınırlar kesindi: Okul öncesi, 6-8

yaş, 8-10 yaş, 11 yaş ve üstü vs. Sonra 'kız kitabı', 'erkek kitabı' ayrımı çıktı. Ve geriye atılması gereken birkaç adım kaldı: Köyde koyun güdüp flüt çalabilen, 36 numara lastik ayakkabı giyen, çizgili pijamalarla yatan, sakalsız ve sağlıklı erkek çobanlar için (yahut annesi/babası büyükelçi, evinde kütüphanesi, gardırobunda prenses kıyafeti bulunan, ithal şekerlemeler yalayıp gözü komşunun bez bebeğinde olan, iki yana ayrılmış saç kurdeleli, çilli kızlar için) ...

Çok da uzak bir ihtimal değil bu. Zira öğretmen de memnun hâlden, ebeveyn de... O kadar eminler ki, kızı / oğlu yahut öğrencisi için en doğruyu seçtiklerinden. Kitap kapağının üstünde yazan yaş sınırlaması can simidi onların. İyi, ama kim yapıyor bu sınıflamaları? Yayıncı? Editör? Grafiker? Neye göre yapıyor peki? Kıstas ne? Hakkari'de yaşayan 9 yaşındaki çocuk ile İstanbul'da yaşayan 9 yaşındaki çocuk 'aynı' mı? İkizler arasında bile aynılık sınırlıyken, bu aynılaştırma merakı niye?

Çocuklar için yazıldığı iddia edilen metinlerde zamana direnen kahramanların nadi- ren çıkması sanırım bu sebepten. Öncelik ders vermek, bir doğruyu şırınga etmek olunca edebiyat ıskalanıyor. Kurmaca metnin kendi iç ihtiyaçları unutulup, amaca dönük şeyler tıklıyor içine... Böylelikle obez metinler türüyor. Ansiklopedik metinler... Okuma haz- zını öldüren katil metinler...

1839'u Türk çocuk edebiyatının başlangıcı sayarsak, yaklaşık 200 yıllık geçmişinde iz bırakmayı başaran kahraman sayısı bir elin parmaklarını geçmez. En etkilisi, geçtiği- miz günlerde kırkıncı yaşını kutlayan Gülten Dayıoğlu'nun *Fadiş*'i (1971) olsa gerek. Bir arayış, yol hikâyesi olarak da okunabilen, yıkık yuva, geçim sıkıntısı vs. gibi cömert malzemeler eşliğinde anlatılan hikâye, ne kadar edebî niteliklere sahip olduğu tartışıl- sa da, zamana direnebildi.

Henüz oluşmakta olan çocuk edebiyatının Kerime Nadir'i sayabileceğimiz Kema- lettin Tuğcu, yüzlerce (300 civarı) eser bırakmasına rağmen ardında, belki *Üvey Baba*, belki de *Altın Saçlı Kız* ile kabul gördüğüne ikna olabileceğimiz roman kahramanları yaratabilmiştir ki, hiçbiri inandırıcı değildir, hele hele kalıcı hiç... 1940'lı yıllarda haftalık olarak yayımlanan, meraklılarının bayilere dağıtıldığı günü, yani pazartesini zor ettiği

1001 Roman dergisi Tuğcu'nun kitlelere ulaşmasına imkân tanımış (eserleri tefrika ediliyordu), eserlerinden uyarlanan Yeşilçam filmleri milyonlar tarafından izlenmiştir. Lakin bir Heidi, bir Pippi, bir Peter Pan, bir Oliver Twist yaratamamıştır. Ceylan Yayınları tarafından basılan Film Romanları Serisi'nin *Ayşecik*'i dahil... Neden?

Zamanın muhalefetine direnen nadir kahramanlardan biri Ökkeş'tir. Can Barslan'ın *Hain Evlat Ökkeş*'inden değil, Muzaffer İzgü'nün *Ökkeş*'inden söz ediyorum. İsmiyle müsemma, annesine fevkalade düşkün, kel, kocaman burunlu, 'baba' yerine 'buba' dememizin vesilesi olan, çarıklı, sürekli şalvar üstü kareli gömlek giyen Ökkeş'ten... 'Reyhanlı pilav' ve 'kafanın pekmezini akıtmak' kalmıştır akıllarda. Bir de, "Ana gideyok mu?" benzeri safça konuşmaları...

Cahit Uçuk'un *Türk İkipleri* (yani Durak ve Parlak) da kalıcı olmayı başarmış kahramanlar arasında sayılabilir. Özellikle Andersen Ödülü aldığına ilişkin haber hayli katkıda bulunmuştur bilinirliğine (aslında ödül almamıştır, adı şeref listesinde geçmiştir) ... Köy hayatı, babasızlık, dostluk vs. üzerine kurulu hikâye, hayli yalın ve duygulu yazılmış, döneminde de okuru tarafından hak ettiği ilgiyi görmüştür. Ne ki, bugün 100 Temel Eser arasında gösterilse bile, yoldan 10 kişi çevirseniz, ikizlerden birinin adını söyle deseniz, anımsayanı çıkmayacaktır.

Şunu kabul etmek gerekir; 90'lı yılların başına kadar yine de yazılan eserlerin amacı roman, öykü yahut şiir, hangi türde yazılmışsa o olmaktı. Şimdilerde ise durum biraz değişik. Zira artık yalnızca roman değil, bir Atatürk romanı yazılmak isteniyor. Zira artık yalnızca öykü değil, müfredatta tarifi ve listesi verilen ana ve yan temalar, mesela birey ve toplum, iyilik ve kötülük, çevre bilinci, erdemlerimiz üzerine bir öykü yazılmak isteniyor.

Şablon ve jargon o kadar açık ki... Köyden kente göçüyor kahraman. Evde canı sıkılınca gezmeye çıkıyor. Kız Kulesi'ni görüyor. Ve bir mucize oluyor: Kız Kulesi dile geliyor. Başlıyor hikâyesini anlatmaya. Eğer edebiyattan anladığımız bu değilse, bu bilgiye, büyük üstat Google (!) sayesinde ulaşmak en fazla 2 dakikamızı alır. Yani basit bir bilgi için masraf edip kitap almaya, onlarca sayfa okumaya gerek yok.

Bu şablonu körükleyen bir sektör var: Pazarlama. Diyorlar ki: "Bana 10 kitaplık bir set hazırla. Hepsini birinci sınıflar için olsun. 16 sayfayı geçmesin hiçbirisi. Fiyatı düşük, iskontoyu yüksek tut." Şimdi sormak gerek: Edebiyat bu işin neresinde? Yazarın yaratma cesareti nerede? Özgünlük yahut özgürlük nerede?

Böyle olunca, başlıyor dizi anneannemin doğum günü ile... Sonra devam ediyor: Dedemin doğum günü, amcamın doğum günü, eniştemin doğum günü... Eğer aile orta ölçekli bir aile ise 10-12 kitapta bitiyor set. Değilse vay hâline okurun...

Şu da mümkün: Gündemde olan futbolun nimetlerinden yararlanmak, çocuklarda kariyer bilincini oluşturmak amacıyla Renklerin Kardeşliği yazılıyor. Sarı lacivertlilerin, sarı kırmızılıların, siyah beyazların dostlukları, neşeli rekabetleri anlatılıyor. Ama aslından hep aynı hikâye anlatılıyor. Değişen yalnızca renklerin isimleri... Pazarlamacılar, bir kitap yerine üç kitap aldırıp size, aslından tek bir kitap okutuyorlar. Hayat işte...

İzgü'nün *Ökkeş*'te ulaştığı, diğer kitaplarında (örnek vereyim: *Hayri Potur*'da) ula-

şamadığı şey, okuruna sesleniş biçiminde, “dinle, küçük adam!”lıkta yatar. Bu, pek çok eser için geçerlidir. Meselesi, derdi olmalı değil mi yazanın? Ama bu mesele, bu dert, edebiyata ilişkin olmalı... Daha da ileri gidersek, metindeki kahramanlara ilişkin olmalı... O kahramanın ne düşündüğüne, nasıl düşündüğüne, neyi nasıl yaptığına, kaygılarına, aşklarına, başarılarına vs. olmalı... Ne kadar satar, gündem ne, moda ne’ye ilişkin değil.

Dede Korkut’u, Keloğlanları, Binbir Gece masallarını hep dışarıda tuttum. Yaratma cesareti göstermiş yazarların özgün eserlerini, çok kaba hatlarıyla anmaya çalıştım, kalıcılığa ulaşmış roman kahramanı bulmak adına... Elbette, yukarıda andıklarım dışında, başka örnekler de bulunabilir. Ben, bende iz bırakanları yazdım. Sizinkileri de bunlara eklediğimizde 10, bilemediniz 20, hadi 30 kahramana ulaşalım. Yaklaşık 200 yıl içinde üretilen ve kalıcılığa ulaşmış 30 kahraman çok mudur?

Sorun şu: Kimse işini yapmıyor! Şair şiir yazar, öykücü öykü, romancı roman... Ortak paydaları edebiyattır. Gerisi kendiliğinden gelir. Vaktiyle Frenc Molnar, ilk baskısı 1906’da yapılan *Pal Sokağı Çocukları*’nı yazdığında şu yaş grubu için, şuralarda geçen, şunları anlatan, şunlardan uzak duran, şu kalınlıkta bir roman yazmak derdinde değildi; onun derdi, roman gibi bir roman yazmaktı. Hâlbuki bugün, bu kitabın üzerinde “10-14 yaş arası” gibi etiketler bulunmakta... Demek ki ben artık bu romanı okuyamam. Hâlbuki ne kadar rahat ve özgürmüşüm, hafta sonları simit satarak kazandığım parayı, bir kitabevi bile olmayan Turhal’da, gazete bayisinden rica ederek ancak 1 ayda getirtebildiğim *Tarihe Şan Veren Türk’e* (F. F. Tülbentçi) verip, meyve ağaçları üstünde usluca okuduğumda...

Maupassant der ki, “*Gündelik hayatta bir insan yolda yürürken başına bir sakı düşebilir, ama hikâyede bunu yapıyorsan sebebini belirtmek, okuyucuya hesap vermek zorundasın.*” Sorumluluk böyle bir şey işte... Yıllar önce yazmış Ataç, bugün bile kulak vermekte yarar var: “*Çocuğunuz büyüyünce ne olacaksa olsun, küçükken siz ona edebiyatı sevdirmeye bakın.*”

Resim: Nural Birden Akca